

Sprehodi po knjižnem trgu

Matej Bogataj

Marko Radmilovič: Kolesar.

Ljubljana: Beletrina, 2020.

Menda Leninova misel, da se včasih deset let ne zgodi nič, nakar na hitro za nekaj desetletij, nedvomno velja tudi za glavnega v eni od pripovednih linij romana *Kolesar*; Kreps, samski, ne zelo šarmanten in čisto scagan, kadar misli pristopiti k simpatiji, stanujoč v bloku na tistem čudnem robu med podeželjem in mestom, tako nedefiniranem robu, da je v stavbi ob lastnikovi materi edini stanovalec, se odloči, da bo nekaj storil zase. Naredil prvi korak. Oziroma prvo vožnjo s kolesom, da se bo spravil v formo. Si nabere vso potrebno opremo in zaščito in modne dodatke, kot grejo k novopridobljeni kentavrski samopojavi zraven. Ampak ga pri odločitvi za športanje vsakič kaj zmoti. Najbolj usodno na primer to, da dobi od starčka v domu za upokojence, kjer opravlja zgodovinske ure, ključ. Od starčka – to je čisti začetek romana, tako da je kvarnik minimaliziran –, ki ga menda on vidi zadnji, saj mu ponoči, takoj po Krepsovem odhodu, odrežejo roko. S kirurško natančnostjo, torej z žagico, ki je kljub hrupu v domu nihče ne sliši, to pa tako, da ni v njegovi domski sobi prav nič krvi. Umor z izkrvavljenjem, demanualen. Potem Krepsa seveda obišče policija, pravzaprav v njenem imenu inšpektor Petek, ki je mentalni brat Birse Tadeja Goloba: nasikan in resigniran, z občasnimi alko epizodami v bifeju ob štacuni, malo se mu gnusijo nadrejeni in tega niti ne more skrivati. Pravzaprav je

kar konflikten in se zaveda, da mora pri preiskavi narediti marsikaj mimo zakona, ta itak ščiti predvsem kriminalce, in se tistega, kar mora, prav nič ne otepa; razen nasilja, uporabi ga enkrat, pa še to nerad. V suspenzu namreč uporabi vse razpoložljivo, njegovi informatorji in nizkocenovna straža so skupina delinkventov na tisti tanki še sprejemljivi črti, ki zakon loči od kaznivega, in ti dobijo potem podatke o vsem, kar je policiji in v njenih dosjeh nedostopno, skrito v zapletenih postopkih. Česar zaradi starosti ne vedo oni, to povedo odsluženi in rahlo zapiti športni novinarji, ki znajo kljub alkoholni zariplosti in trkanju po kosmatih prsih za zasluge, ki so jih vsi že zdavnaj pozabili, če so res kdaj bile, hitro izbrskati podatke iz časopisnih arhivov. Petek napreduje kljub suspenzu, vsekakor bolj kot njegovi službeni kolegi: s svojimi značajskimi potezami kani stopati skozi domači svet kriminalnega žanra z že omenjenim Birso, upamo, da je *Kolesar* začetek in uvodna epizoda serijskega kriminalista, kakršni so v obeh ekipah pri Avgustu Demšarju in še v katerem domačem žanrskem ciklu, v svetu pa trenutno, če omenimo samo najbolj razvpite in bralno popularne, pri Gaibraithu (psevdonim J. K. Rowling, avtorice Harryja Potterja), pri Nesbøju, še prej seveda pri klasikih žanra v njihovih obsežnih opusih.

Kolesar ni klasična kriminalka, čeprav je umor sprožilo in gonilo njenega zapleta. Radmilovič namreč sledi dvema pripovednima linijama, ki se obe zadržujeta okoli tretjega, proizvajata pa krvavi kriminal, ki je posledica preteklega kriminala in odporniškega delovanja, medvojnega. Vendar bolj kot na indice in sklepanja ali forenziko, ta pri pridobivanju dokazov sploh umanjka, zato je tudi policija vedno korak zadaj, stavi na pronicljivo osebno iniciativo, dvostransko in potem razširjeno s pomočniki in nasprotniki. O tem, kar se dogaja, policija zares sklepa predvsem po tem, kako se vedeta oba, ki svoje postopke skrivata. *Kolesar* je bolj roman o socialni patologiji. Tu je Radmilovič, sicer avtor precej znanih in polemičnih kolumn, ki so na nacionalnem radiu naslovljene kot *Zapisi iz močvirja* – s čimer kot da poudarja svojo iztrganost, na zavihku piše, da je študentski migrant, ki je obtičal v prestolnici, vendar je verjetno z močvirjem bolj kot južni del kotline, po katerem nas zmerjajo na bližnjem vzhodu, na Štajerskem, močvirje stanje duha –, dovolj duhovit. Domačijskost in njene odklone, tudi stereotipe, dovolj dobro prepozna, da se na njih humorno popase. Kreps, na primer, je profesor zgodovine, ki ga dijaki na tehnični šoli prav nič ne spoštujejo, na maturi recimo nima pri predmetu nikogar, ima pa zato bolj ali manj mir. In kredit, ki ga odplačuje tudi s predavanji v domu za upokojence. Kot da predavanji: že zdavnaj je namreč ugotovil, da lahko po liniji najmanjšega odpora, torej njemu najbolj lastnega odpora, samo

razpiše temo iz časa druge svetovne vojne, pa se bodo sicer inertni starčki prebudili in se do onemoglega kregali, kaj za narod in zgodovino pomenijo recimo dražgoška bitka, Dolomitska izjava ali Osvobodilna fronta, kdo je tam koga in zakaj, vsi, ne glede na stran v pregreti debati, brezrezervno in do skrajnih meja svojih opešanih zmogljivosti. Evo, splošno stanje duha, ki se ne kaže samo pri kimavcih na policiji, torej pri kolesarjih kardeljanskega tipa, ki navzdol pritiskajo in se navzgor priklanjajo; ti so si jo izbrali kot karierno odskočno desko – še ena podobnost z Golobovim pisanjem – in so pri tem pripravljeni ovirati operativce. Čeprav se tudi Radmilovičev Petek lepo zaleti, ena od smeri njegove preiskave se poruši že pri prvem vprašanju, ko ne prepozna sorodstvenega razmerja. Ravno familiarnost pa je tisto, kar smo opazali že pri pisanju Sergeja Verča: tudi v kapitalističnem, torej zamejskem, z manjšinci poseljenem okolju, če gre za slovensko skupnost, je motiv pretežno stvar časti ali prepričanja, poravnava nečesa iz preteklosti in podobno, kar seveda pomeni, da družbo prevevajo premoderni socialni vzorci. Da se tam, kjer gre za kriminal, skrivajo osebne zamere, ugled klana oziroma skupine, ki ji kdo pripada in podobno, da še nismo prišli do kriminala iz čiste koristi, pohlepa, kriminala, ki bi prepoznal lepoto kapitala.

Radmilovič gre v drugo smer, ki je izrazito panevropska: čeprav ne manjka drznih prepoznavanj, tistih v prav aristotelovskem smislu, ded vnuka in podobno, ne le da se počasi razkrivajo mračne družinske skrivnosti in so tako rekoč vsi v žlahti, po eni ali drugi liniji, razen posvojene sestrične, kjer je njena nepripadnost rodu srečna okoliščina do te mere, da se Kreps spoti še kje drugje kot pri športanju s težkimi zaboji in ob plesu, je tokrat v prvem planu ena velikih teorij zarote. Vredna tiste iz Roswella, po kateri naj bi Američani od vesoljcev, ki naj bi se trdo prizemljili in pustili trupla, dobili vesoljsko, radarjem nevidno tehnologijo. Radmilovič poseže v čase tik prej, v govorce o nemškem tajnem orožju, ki naj bi z njihovo zmago končalo drugo svetovno vojno. Rakete V-2, na primer, reaktivni raketni motorji, vse tisto, kar je bilo v zraku in se je končalo pravzaprav z izumom, še bolj smrtonosnim od raket, ki so letele čez Rokavski preliv na London – z atomskima gobama nad japonskima mestoma. Na tem mestu se spomnimo velikega romana o teh istih raketah, *Mavrice težnosti* Thomasa Pynchona, ki je bil skrivnost in zato gojišče zarot že s svojo (ne) pojavnostjo, njegov nekoliko hermetični bralni špeh o izstrelitvah raket pa ima goreče privrženca (oziroma jih je imel vsaj še v času slovenskega prevoda), ki vidijo v njem konspirologijo v najčistejši obliki, tako rekoč ključ za razumevanje sveta in njegovih tendenc.

Radmilovič nas tako vodi v delovne oddelke koncentracijskih taborišč, na rokah žrtev so vtetovirane številke in Kreps kot zgodovinar – pa saj sogovorniki iz vrst ostarelih taboriščnikov in skrbniki zgodovinskih opomnikov na mestu barak in tovarn nič ne vejo o njegovi siceršnji strokovni ignoranci in neambicioznosti – se požene na lov za resnico izven meja domovine. Spozna sposobne in požrtvovalne saboterje, spozna poštene in zagrete patriote, ki se s temo ukvarjajo, da se ne bi pozabilo, in podobno. Čeprav se potem spet enkrat pokaže, da je morda tudi patriotizem naličje pohlepa in prevare, da je vse tisto spodaj, ideologija in podobno, samo krinka za občečloveške slabosti.

Kolesar je romaneskni prvenec, vendar se mu to nikjer ne pozna. Spisan je kompaktno, s poznavanjem tematike, ki jo zajema, v navajanju zgodovinskih dejstev vsaj deluje prepričljivo. Karakterizacija je dovolj živahna; pravzaprav imata oba, Kreps in preiskovalec, dovolj časa za ukvarjanje s primerom, ker nista zaposlena s čim drugim, nimata hobijev in sploh. Sta slehernika, s tem primerna za bralčevo identifikacijo, in Kreps na koncu tudi nekako odraste. Tudi v tem, da se njegova živahna, intenzivna kolesarska kariera zaključi na prav kandidovski način, z zemeljskimi in tem podobnimi deli.